

Metodika

Blok 7

Demokracie a komunismus v Československu

Únorová krize a nástup komunistické diktatury

CÍLOVÁ SKUPINA

ZŠ / 14–15 let

ČASOVÁ DOTACE

45 minut

MEZIPŘEDMĚTOVÉ
VZTAHY

Občanská výchova
Mediální výchova

KLÍČOVÁ SLOVA

únor 1948 /
propaganda / film /
vztah k minulosti

Anotace lekce

Lekce se zabývá proměnou obrazu tzv. „Vítězného února“ roku 1948 v televizní tvorbě. Žáci analyzují a porovnávají dvě ukázky znázorňující přijetí demise demokratických ministrů prezidentem Benešem, z nichž první pochází z roku 1986 a druhá z roku 2013. Na základě své práce a s přihlédnutím k informacím z doprovodných textů odpovídají na *badatelskou otázku*.

Badatelská otázka

Jak se liší znázornění únorové krize?

Vzdělávací cíle

Obsah

- Žáci se seznamují s únorovým převratem a jeho významem pro české dějiny 20. století.

Historické myšlení: Vztah k minulosti

- Žáci hodnotí různé pohledy na jednu dějinnou událost.
- Žáci rozlišují různá zobrazení dějinné události (únor 1948) a umí popsat souvislost mezi historickým seriálem a dobou, ve které tento seriál vznikl.

Badatelské dovednosti

- Porovnáváme zdroje. Žáci dokážou analyzovat a porovnat dvě rozdílné filmové ukázky.
- Domýšlíme významy.

Vazba lekce na RVP ZV (2021)

D-9-7-05 / Zhodnotí postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické, hospodářské a kulturní prostředí
D-9-8-01 / Vysvětlí příčiny a důsledky vzniku bipolárního světa; uvede příklady střetávání obou bloků

Základní zdroje

Zdroj 1

Fotografie z jednání 25. 2. 1948	název
http://multimedia.ctk.cz/foto/index?documentID=1019484&select-continue=1	link
	komentář

Fotografie vznikla u příležitosti dopoledního jednání Klementa Gottwalda, ministra vnitra Václava Noska (sedící vpravo) a předsedy Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého (sedící uprostřed) s prezidentem Edvardem Benešem. Vpravo stojí prezidentův kancléř Jaromír Smutný, vlevo zapisovatel ČTK, který zaznamenával průběh jednání. Oproti ukázkám naznačuje fotografie spíše standardní pracovní atmosféru než drama. Ze zdroje plyne, že inscenace postav v ukázce z roku 1986 je věrnější než v ukázce z roku 2013. Je však důležité si uvědomit, že pro posouzení celkové hodnověrnosti ukázek jsou důležitější jiné kategorie než jen vnější podobnost.

Zdroj 2

Video 1 – Přijetí demise v seriálu z roku 1986	název
https://drive.google.com/file/d/1iD0uvw9OTWVvNS-ckKTOd9IZHes5xgwj/view	link
	komentář

Videoukázka ze seriálu *Gottwald*, epizody *Únor* (1986, režie Evžen Sokolovský); stopáž ukázky 1:30 min. Pětidílný seriál vznikl sice v době tzv. přestavby (perestrojky), ale neznamenal přehodnocení pohledu na osobnost Klementa Gottwalda, naopak recykloval některé stalinistické stereotypy. Gottwald je představen jako vzorový sympatický hrdina bez jediného škraloupu. Poslední díl, z něhož je naše ukázka, se zabývá únorovou krizí a nastolením komunistické vlády. Podává tyto události zcela v intencích normalizační ideologie, včetně smyšlené představy o přípravě „puče“ nekomunistickými politiky. Výraznou změnou prochází jen postava prezidenta Beneše, který není karikován ani jednoznačně negativně vykreslen, ale znázorněn jako figura stojící „na pomezí“ mezi komunisty a nekomunisty.

Vybraná scéna zachycuje poměrně věrně jednání mezi Benešem a komunisty 25. 2. v 11.00. Gottwald i Zápotocký pronášejí historicky doložené repliky. Význam jim dává inscenace celé události. Zápotocký i Gottwald hovoří klidně, nekonfliktně, s vnitřní sebejistotou. Beneš je v defenzivě, neprotestuje, v zásadě se již rozhodl. Evžen Sokolovský natočil tuto scénu velice rutinně, v souladu s konvencemi televizních seriálů 80. let 20. století. Kamera je statická, plynutí scény pomalé, výkony herců toporné, většina kritiků se už v době natočení seriálu shodla na nízké umělecké úrovni díla.

Zdroj 3

Video 2 – Přijetí demise v seriálu z roku 2013

https://drive.google.com/file/d/1NcnZVmFz6q43-0DV0xDCL1_2mGWbeXCn/view

název

link

komentář

Videoukázka ze seriálu *České století*, epizody *Všechnu moc lidu Stalinovi* (2013, režie Robert Sedláček); stopáž ukázky 5:08 min.

Osmidílný seriál mapuje klíčové okamžiky politické změny v českých zemích ve 20. století. Tvůrci seriálu (kromě režiséra i scenárista Pavel Kosatík) nehodnotí české dějiny černobíle, ale snaží se o kritický přístup k historickým aktérům bez ohledu na

jejich politickou orientaci. Díl věnovaný únorovému převratu zdůrazňuje politickou obratnost, ale i bezohlednost a cílevědomost komunistických politiků, které klade do protikladu k neschopnosti a bezmocnosti demokratických lídrů. V tomto bodu se shoduje s hodnocením většiny historiků.

Vybraná scéna je postavena na citaci historicky doložených výroků, které ovšem tvůrci doplňují, a tím pádem i interpretují jednak vedením herců, jednak replikami, které jsou plodem scenáristovy imaginace (Gottwaldovo parodování Beneše v závěru scény).

Ačkoli komunisté pronášejí v této scéně obdobné výroky jako v první ukázce, jejich vyznění je zcela odlišné, a to díky tónu, kterým je pronášejí, pohledům, které tyto výroky provázejí, postojům, které při projevu zaujímají. Tato nonverbální komunikace zdůrazňuje jejich agresivitu a vůli k moci, které jsou kontrapunktem k bezmocnému a oslabenému Benešovi.

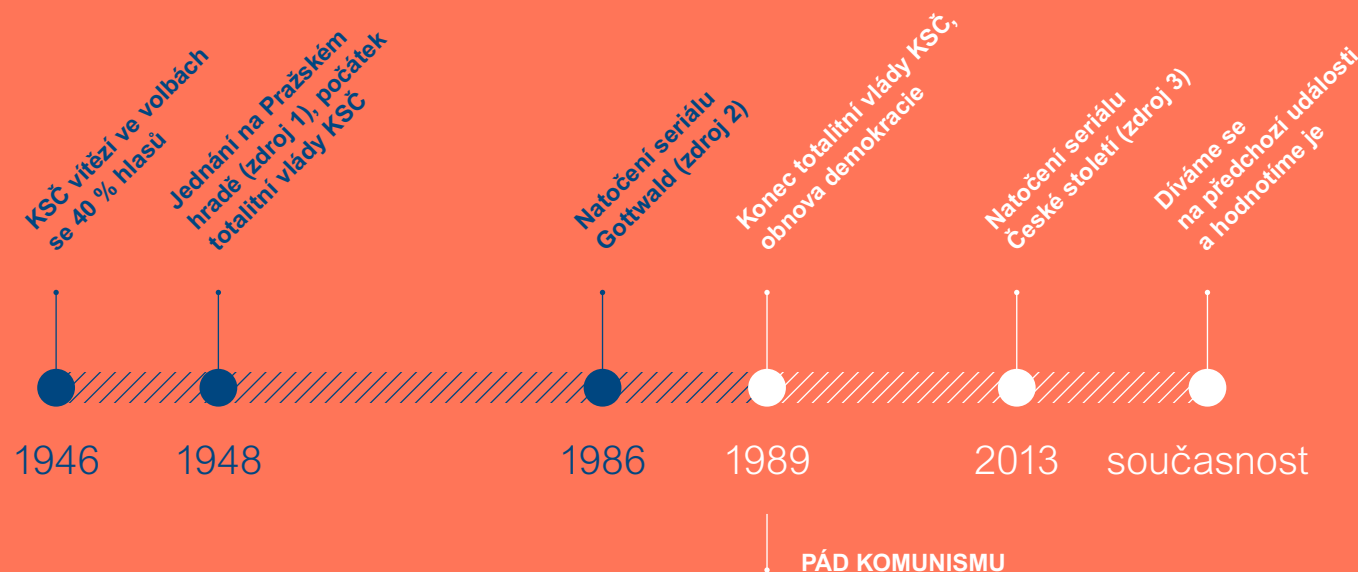
Rozšiřující zdroje

(zadávejte dle uvážení)

Zdroj 4

Časová osa

název

Zdroj 5

Historik o zdravotním stavu prezidenta Beneše v únoru 1948

název

https://docs.google.com/document/d/1uQzGYLgCiq_ZSCwHNTKh_7Ki-xUZWZKHAILVgu6TXco/edit

link

komentář

Podle názorů historiků byl zdravotní stav prezidenta Beneše jeden z hlavních důvodů jeho ústupnosti komunistickým požadavkům. Tento zdroj může žákům pomoci s určením hodnověrnosti obou televizních ukázek – ve druhé ukázce je tento jeho stav zvýrazněn.

Zdroj 6

Svědectví kancléře Smutného

název

https://docs.google.com/document/d/1adwyunldPmgVWWfBZKlx9cIRcVcoNMI_XJM7Sm311k/edit

link

komentář

Z jednání učinil zápis kancléř prezidenta Beneše Jaromír Smutný. Jeho zápis se všeobecně uznává za nejrelevantnější popis toho, co se v únorových dnech (včetně klíčového jednání 25. 2. dopoledne) událo. Zápis může sloužit jako „triangulace“ obou televizních obrazů. Obě ukázky z něj citují, a význam jim dává až režisérská intence. Analýza zdroje je časově dosti náročná, slouží tak spíše pro zvýšení informační hladiny pedagoga.

Zdroj 7

Doporučený postup

název

<https://historylab.cz/cviceni-aktualni/assets/pdf/doporuceny-postup/co-si-mohli-myslet-lide-v-bufetu.pdf>

link

komentář

Pokud má učitel k dispozici více času (např. dvě vyučovací hodiny), může před začátkem lekce žákům zadat HL cvičení „Co si mohli myslet lidé v bufetu“, které jim detailněji zprostředkuje události února 1948 z perspektivy dobové společnosti. Předpokládaný čas nezbytný pro vyplnění cvičení je 20 min.

Návrh postupu

Fáze

Popis

Učitel

Žák

Komentáře

Fáze 1 10 minut

Úvod do historického kontextu
informační text 1
zdroj 1: fotografie z jednání

- Učitel seznamuje žáky s cílem hodiny a stručně připomíná historický kontext.
- Učitel prezentuje obsah prvního informačního textu / Žáci text studují sami.
- V případě dotazů ze strany žáků učitel doplňuje dílčí informace k fotografii.

- Žáci čtou první informační text.
- Žáci si prohlédnou fotografii, označují a popisují v ní důležité prvky.

Při kontextualizaci fotografie může učitel využít příslušný text v sekci „Komentáře ke zdrojům“.

Fáze 2 10 minut

Informační text 2
práce se zdrojem 2: video 1986

- Učitel zadává druhý informační text. Po jeho přečtení pouští přes dataprojektor první videoukázku.
- Učitel podporuje žáky při plnění dílčích úkolů.

- Žáci čtou druhý informační text.
- Žáci sledují ukázkou, následně přiřazují pojmy z nabídky.

Fáze 3 10 minut

Práce se zdrojem 3
video 2013

- Učitel pouští přes dataprojektor druhou videoukázku.
- Učitel podporuje žáky při plnění dílčích úkolů.

Žáci sledují ukázkou, následně přiřazují pojmy z nabídky.

Fáze 4 5 minut

Práce se zdroji 2 a 3: shrnutí

Učitel podporuje žáky při plnění dílčích úkolů.

Žáci v pracovním listu vlastními slovy shrnují celkové vyznění obou ukázek.

Fáze 5 10 minut

Odpověď na badatelskou otázku

Učitel podporuje výstup žáků.

Žáci odpovídají na dvojici závěrečných otázek, využívají přitom výsledky své analýzy a všechny informační prvky z pracovního listu.

Pro znázornění vzájemného vztahu mezi analyzovanými zdroji může učitel využít časovou osu (rozšiřující zdroj 4).

Kritéria hodnocení

Základní úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci rozliší dva pohledy na únorový převrat a registrují odlišné kontexty vzniku těchto pohledů. Hodnocení těchto obrazů je formální a pramení spíše z prekonceptů než z analýzy. Jejich vlastní hodnocení události (pokud jej vůbec uvedou) se neopírá o analýzu zdrojů v pracovním listu, ale pramení z prezentistických postojů.

Příklady odpovědí

První obraz je z komunistického období a podle toho také vypadá – komunisti jsou ti nejlepší. Druhý obraz vznikl po roce 1989 a komunisti jsou ti špatní, ti, co chtějí moc.

—
Převrat v únoru 1948 přivedl komunisty k moci, což bylo špatně, protože komunistům jde vždycky o moc, a ne o dobrou věc.

Střední úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci rozliší dva pohledy na historickou událost a vyjádří se ke kontextu jejich vzniku. Hodnocení odlišností kontextu nemusí být vyčerpávající. Součástí jejich odpovědi je nejen srovnání obou znázornění února 1948, ale i vlastní hodnocení této události, které se opírá o analýzu zdrojů v pracovním listu.

Příklady odpovědí

První obraz je z období normalizace, druhý ze současnosti. V prvním obraze jsou komunisti hrdinové – mluví klidně a prezident Beneš je zaskočen. V době komunismu byl pozitivní obraz února 1948 nezbytností.

—
Druhý obraz vznikl po roce 1989, a proto už autoři nemuseli respektovat přání vlády a mohli si to natočit, jak chtěli. Komunisté se chovají jako gangsteři, Beneš je jen bezmocná figura.

—
Skutečnosti více odpovídá druhý obraz, únorový převrat otevřel komunistům cestu k moci.

Pokročilá úroveň

Charakteristika odpovědi na badatelskou otázku

Žáci rozliší dva pohledy na únorový převrat a zdůvodní odlišnosti narativů odlišnými společenskými kontexty vzniku těchto zdrojů. Součástí jejich odpovědi je i hodnocení události, které se opírá o analýzu zdrojů v pracovním listu. Žáci ve své odpovědi nějakým způsobem tematizují politiku paměti (nemusí přitom použít tento pojem).

Příklady odpovědí

První obraz je z normalizace, druhý ze současnosti. Normalizační obrazy vznikaly na objednávku vlády a strany, polistopadový obraz vzniká v odlišné situaci, není závislý na politické objednávce. Oba obrazy se podobají, ale druhý obraz je vůči komunistům o dost kritičtější – gesta a způsob mluvy komunistů je ukazují jako padouchy.

—
Skutečnosti více odpovídá druhý obraz. Každá doba si vypráví příběh února 1948 trochu jinak a někdy do tohoto vyprávění výrazně zasahuje politika.

Doporučená literatura

MURAŠKOVÁ, G.

Únorová krize roku 1948 v Československu a sovětské politické vedení.

Soudobé dějiny, 1997,3–4: 468–487. Dostupné online:

<http://www.usd.cas.cz/casopis/soudobe-dejiny-3-4-1997/>

VEBER, V., et al.

Jak to bylo s demisemi v únoru 1948. Paměť a dějiny, 2009, 3.01: 5–10.

Dostupné online:

<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/005-010.pdf>

Metodika

Blok 7

Demokracie a komunismus v Československu

Únorová krize a nástup komunistické diktatury

Autoři lekce:

Jaroslav Píňkas

Pavla Sýkorová

Michal Kurz

Grafická úprava:

Hedvika Člupná

Všechny metodiky a pracovní listy jsou v elektronické podobě ke stažení na webových stránkách Národního pedagogického institutu České republiky.

Rok vydání 2022

Národní pedagogický institut České republiky

www.npi.cz

npi | Národní pedagogický institut
České republiky